

Knihovna sv. Marka v Benátkách, její dějiny a nejvýznamnější fondy Kardinál Basilio Bessarione a jeho úloha v počátcích knihovny

Klára Vítková

Knihovna sv. Marka v Benátkách, její dějiny a nejvýznamnější fondy

Na dolním konci náměstí sv. Marka, vedle Campanily a naproti Dóžecímu paláci se od poloviny 16. století vyjímá stavba, kterou si roku 1534 prokurátoři ze San Marco naplánovali jako nové sídlo svého úřadu. Návrhem byl pověřen roku 1537 Jacopo Sansovino. Architekt přišel do Benátek

z Říma roku 1527, když císařská vojska zpustošila Svaté město. Přinesl s sebou do Benátek nový římský styl, který byl do té doby ve městě neznámý. Velký architekt konce 16. století, Andrea Palladio, se vyslovil o knihovně jako o „možná nejbohatěji dekorované stavbě od dob antiky“. Práce na knihovně započaly na rohu ke Campanile a rychle pokračovaly. Avšak roku 1545 se stala velká tragédie. Dne 15. prosince se zřítil strop čítárny. Sansovino putoval do vězení a osvobodil se odsud jen za pomoci vlivných přátel – Tiziana a Pietra Aretina. Roku 1547 byl znovu přijat jako hlavní architekt poté, co obnovu financoval z vlastní kapsy. Roku 1554 byla stavba hotová až k 16. arkádě při pohledu od Campanily. Do roku 1560 se pak pokračovalo s pracemi na freskách a jiných ozdobách. V témže roce pak byla poprvé otevřena pro veřejnost. Po smrti Sansovina (1570) převzal stavbu Vincenzo Scamozzi a mezi lety 1582 – 1588 postavil dalších 5 arkád ještě podle Sansovinova projektu a prodloužil tak budovu dále k vodě.

Přízemí stavby tvoří podloubí se sloupy v dórském stylu, první patro pak tvoří sloupořadí ve stylu íonském, nad nímž jsou vlysy bohatě zdobené reliéfy andělíčků a věnců z květin a ovoce. Střecha je pokryta olověnou krytinou a završena balustrádou se sochami klasických bohů od Alessandra Vittoria a dalších sochařů.

Ozdobným portálem se dostaneme do horního patra, kde se nachází Vestibul a sál knihovny. V roce 1587 aquilejský patriarcha Giovanni Grimani daroval knihovně svou sbírku starožitností, která obsahovala i přes 150 řeckých a římských soch, které později Scamozzi zakomponoval do výzdoby Vestibulu. Od roku 1922 je většina z nich uschována v archeologickém muzeu, takže my jsme mohli vidět pouze kopie. Podlaha v této místnosti pochází z roku 1815. Vestibul s Tizianovou „Sapentí“ byl původně plánován jako

přednáškový sál, ve kterém měli mít učenci veřejné přednášky pro benátskou šlechtu. Po vstupu do sálu knihovny nás okamžitě upoutá stropní výzdoba. Na 21 obrazů, které byly zasazeny do pozlaceného stropu knihovny (práce Battista Franca), byla pro uchazeče z řad benátských malířů na přelomu let 1556 – 1557 vypsána soutěž. Předsedy komise byli sám stavitel Sansovino a jeho blízký přítel Tizian, nejvýznamnější malíř ve městě. Mladí malíři dostali za úkol ztvárnit antické bohy jako ztělesnění umění a ctností.

Cenu – zlatý řetěz – získal Paolo Veronese za svůj obraz ztvárňující hudbu, zpěv a čest. Malby jsou uspořádány po třech od každého malíře:

Giovanni de Mio (1510 – 1570)

1 – Příroda, Pallas, Jupiter

2 – Přední theologie Boha

3 – Přírodní filosofie

Giuseppe Porta zvaný Salviati (1520/25 – 1575)

4 – Fortuna pohrdá ctností

5 – Umění, Merkur, Pluto

6 – Pallas, Herkules

Battista Franco (1510 – 1561)

7 – Zemědělství, Pomona, Ceres a Vertumno

8 – Diana a Actaeon

9 – Obavy, Únava a Cvičení

Giulio Licinio (1527 – 1593)

10 – Pozor, Trpělivost

11 – Sláva a Blaženost

3. obraz byl zničen

od roku 1635 je nahrazen Plastikou od Bernarda Strozziho (1581 – 1644)

Giovanni Battista Zelotti (1526 – 1578)

13 – Matematika

14 – Dobré návyky a ctnosti

3. obraz byl zničen

od roku 1635 je nahrazen obrazem s názvem Nil, Atlant, Geometrie a astrologie od Alessandra Varotariho zvaného Padovanino (1588 – 1649)

Paolo Veronese (1528 – 1588)

16 – Čest

17 – Aritmetika a geometrie

18 – Hudba

Andrea Mendolla zvaný Schiavone (1510/1515 – 1563)

19 – Vláda

20 – Kněžství

21 – Zbraně

O sochařskou výzdobu se postarali Alessandro Vittoria a Bartolomeo Ammannati. Tizianův obraz „Sapientia“, tedy Moudrost, vznikla asi o sedm let později a působí jako komentář k obrazům mladší generace v sále.

Prvním, kdo se zaobíral myšlenkou na zřízení „veřejné knihovny“, byl Francesco Petrarca, slavný renesanční spisovatel a básník. Přislíbil spisy ze své knihovny Benátkám výměnou za Pallazzo Molina, ale roku 1368 se přestěhoval do Padovy, v té době nepřítele Benátek.

Po jeho smrti jeho knihovnu převzali páni z Padovy. Dnes je tato sbírka rukopisů, starobylých knih a osobních dopisů roztroušena po celém světě a některá díla jsou ztracena navždy. Nicméně Biblioteca Mariana se dodnes k tomuto hlásí jako k odkazu svého vzniku, přestože ji ve skutečnosti založil až kardinál Bessarion v roce 1468.

Kardinál Bessarion si kladl podmínku, aby byl jeho odkaz uchováván na místě, které by mu vyhovovalo. Dříve než byla postavena Sansovinova knihovna, sídlily sbírky nejprve v budově na Riva degli Schiavoni, poté v bazilice svatého Marka a nakonec v Dóžecím paláci.

Během let knihovna zvýšila svůj inventář prostřednictvím četných darů a odkazů. Mnohé z nich přišli z Byzance po roce 1453. Díky této sbírce se Benátky staly jedním z nejvýznamnějších center pro studium klasické řečtiny, což přilákalo největší humanisty té doby, z nichž se mnozí shromáždili kolem vydavatele a typografa Alda Manuzia, který zásadně ovlivnil dějiny knihtisku a který založil tzv. Novou Akademii. Mezi její členy patřili Erasmus Rotterdamský, Johannes Reuchlin nebo Pietro Bembo (1470-1547), který byl od roku 1530 knihovníkem v Marcianě (v pořadí druhým).

Mezi štedré donátory patřili:

roku 1589 – Melchiorre z Marienbergu

2 200 tištěných knih

roku 1619 – Girolamo Fabrice z Acquapendente

13 objemných ručně malovaných anatomických ilustrací

roku 1624 – Giacomo Gallicio

20 řeckých rukopisů

roku 1792 – Thommaso Giuseppe Farsetti

350 rukopisů a tištěných knih

roku 1734 – Gian Battista Recanati

216 rukopisů, mezi nimi kodexy domu Gonzaga

roku 1794 – Amadeo Svajer

340 rukopisů, včetně závěti slavného cestovatele Marca Pola

roku 1797 – Giacomo Nani

přes 1 000 především řeckých a orientálních rukopisů

Roku 1603 byl v Benátkách přijat zákon, že z každé knihy vytištěné na Benátském území musí být povinně jeden výtisk odevzdán do Marciany, což znamená, že převzala funkci národní knihovny republiky.

Po pádu Benátské republiky v roce 1797 byla knihovna obohacena o rukopisy a knihy z klášterů, které byly potlačeny za Napoleonova režimu (např. SS.Giovanni e Paolo v Benátkách a St.Giovanni di Padova Verdara).

Po tomto období zmíním ještě donátory:

1814 – Girolamo Ascancio Molin

2 209 drobně tištěných knih

3 835 tisků

a 408 maleb, které jsou z větší části uloženy v Museo Correr

1843 – Girolamo Contarini

906 rukopisů

4 000 tištěných knih

1852 – Giovanni Rossi

470 rukopisů a sbírka benátské opery

V roce 1811 byla knihovna přemístěna do Dóžecího paláce. Roku 1904 byla znovu přemístěna do Mincovny a od roku 1924 je zpět v Sansovinově budově. Na nádvoří Zeccy jsou dnes umístěny čítárny knihovny, od roku 1904 zastřešené konstrukcí ze skla a cementu. Dříve bývala ve středu nádvoří studna zdobená velkým sousoším znázorňující Apollóna od Danese Catanea. Dnes je umístěna na nádvoří Palazzo Pesar. Mincovna je sídlem většiny skladišť a katalogů.

Knihovna se specializuje na klasickou filologii a kulturní a politické dějiny Benátek. Mezi nejvýznamnější kousky patří Homerovy úlohy – Homer Venetus A (z 10. st.) a Homer Venetus B (z 11. st.), Chronologia magna Fra Paolina s první mapou Benátek, 56 svazků deníků Marina Sanuta, jeden z nejvýznamnějších zdrojů benátské historie mezi 1496 – 1533. Dále Ciceronovy Dopisy rodině z roku 1481, rukopis Plinia, který patřil do majetku Pica della Mirandoly nebo kopie první knihy vytištěné v Benátkách. Speciální poklad pak tvoří téměř

kompletní sbírka aldinských vydání. Knihovna má také velkou sbírku map a atlasů, jak historických tak současných, např. mapa světa Fra Maura z roku 1459 nebo plán Benátek od Jacopa di Barbari z roku 1500. Mezi poklady patří také unikátní partitury oper Francesca Cavalliho a sonáty Domenica Scarlattiho.

Dnes knihovna opatruje přes milion svazků, z toho je 13 113 rukopisů, přes 2 880 prvotisků a okolo 24 000 tisků z období 1500 – 1600.

Basilios Bessarione

Narodil se ve městě Trapezunt, které leží na pobřeží Černého moře, na území dnešního severovýchodního Turecka. Datum jeho narození nelze přesně určit, uvádí se léta 1389, 1395 a 1403. Vzdělání nabyt v Cařihradě, kde také vstoupil do kláštera svatého Basilia. Roku 1423 se odebral na Peloponés, kde tou dobou v Misethře poblíž Sparty přednášel slavný Platónovec Georgios Gemistos Pléthon. Zde také přijal jméno starého egyptského poustevníka Bessarion.

Roku 1436 byl jmenován nicejským metropolitou a od této doby počíná jeho bohatá činnost směřující ke sjednocení východní a západní církve.

Roku 1439 doprovázel byzantského císaře Jana VIII. Palaeologa (1392 – 1448) na koncil do Florencie, svolaného za účelem sjednocení západní a východní církve. Zde se ukázal jako výtečný theolog a diplomat, jenž svou mírností, výmluvností a hlubokým přesvědčením výrazně pomohl k podepsání konečného smíru. Dekret o unii, v němž byla zdůrazněna podřízenost ortodoxní církve papežovi, byl podepsán 6.července 1439. V latinském jazyce ho přednesl kardinál Cesarini a v jazyce řeckém Bessarion. Za své zásluhy byl Bessarion 18.prosince 1439 jmenován kardinálem.

Po krátkém pobytu v Cařihradu se vrátil do Itálie (r. 1440), odtud pak pracoval na zamezení nového rozkolu v církvi. Zvláště po převzetí Cařihradu usiloval o sjednocení křesťanského světa proti Turkům. Za tímto účelem podnikl mnoho cest na evropské dvory, hlavně do Francie a Německa.

V letech 1450 – 1455 byl papežským nunciem v Bologni a v roce 1463 mu papež Pius II. udělil čistě ceremoniální titul latinského patriarchy Konstantinopole.

Jako horlivý zastávce církevní jednoty popřel platnost českých kompaktát a snažil se přimět papeže, aby uznal volbu Jiřího z Poděbrad za českého krále za neplatnou.

Roku 1458 vydal Georgios Trapezuntios (1396 – 1484) spis „Comparatio philosophorum Aristotelis et Platonis“, kde Platóna vylíčil jako špatného filosofa, křesťana i člověka. Bessarion na obranu Platóna vydal roku 1469 delší spis pod názvem „In calumniatore Platonis“, kde se zastává jeho i jeho nauky.

Po pádu Cařihradu v roce 1453 odtud uteklo do Benátek mnoho řeckých učenců, kteří našli útočiště v domě Bessarionově v Římě, ze kterého učinil středisko nejvýznamnějších mužů své doby. Při tomto domě také vznikla slavná Bessarionova Akademie, kterou velice štědře podporoval. Tímto krokem se velmi zasloužil o šíření řecké kultury v západním světě. Sám horlivě překládal řecká díla, zvláště Xenophontovy Paměti a Aristotelovu Metafysiku. Jeho zásluhou byly roku 1450 poblíž Otranta odkryty rukopisy básní Quinta Smyrenského a Kollutha.

Svou bohatou knihovnu (vynikající soubor zejména řeckých rukopisů), kterou nashromáždil za celý svůj život odkázal kostelu svatého Marka v Benátkách. V darovací listině, datované 31. května 1468 a psané ve Viterbu, se objevují základní charakteristiky dnešních veřejných knihoven. Donátor chtěl tímto činem zpřístupnit knihy širokému okruhu zájemců.

Zemřel dne 19. listopadu 1472 v Ravenně.

Jeho spisy vydal J. P. Migne v edici Patrologia graeca CLXI, 1866, Paříž.

Literatura:

Ottův slovník naučný, III.díl, Praha, 1890

Masarykův slovník naučný, I.díl, Praha, 1962

Benátky (edice Marco Polo)

Hlaváček, Ivan: Úvod do latinské kodikologie, Praha, 1978

Kaminski, Marion: Umění a architektura-Benátky, Praha, 2007

Danilo, Reato: Benátky, Praha, 2004

www.marciana.venezia.sbn.it/

http://it.wikipedia.org/wiki/Biblioteca_marciana